

สภาพปัญหาจริยธรรมของหมอพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร
กรณีศึกษา : หมอพื้นบ้านเขตอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
Traditional Doctors ' Ethical Code Of Treatment : A Case
Study Of Herbal Medicine Doctors In Poochai District
Roi-Et Province

พระครูสุวรรณธรรมทิน
เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษา ความเป็นมาและความสำคัญของหมอพื้นบ้าน ตลอดจนจริยธรรมของหมอพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร พบว่า จริยธรรมที่หมอพื้นบ้าน ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ 1) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของหมอพื้นบ้านมีพัฒนาการในการรักษาโรคของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค มีวิธีการสืบทอดด้วยการท่องจำจนขึ้นใจ ต่อมา มีการจดบันทึกรวบรวมเป็นตำรายาต่างๆ 2) หมอพื้นบ้านสามารถนำหลักพุทธจริยธรรมที่สอดคล้องกับการรักษาโรคได้แก่ อกุศลมูล 3 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาด้านการรักษาโรค และการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องผลจากการที่ดำเนินตามหลักจริยธรรม ทำให้หมอพื้นบ้านเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลาย การที่หมอพื้นบ้านประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นจริยธรรมก็จะ เป็นเกาะป้องกันอันตรายแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามไม่ให้ประพฤติดจรร้ายบรรณวิชาชีพ และ ยังเป็นการรักษาวัฒนธรรมด้านจริยธรรมของหมอพื้นบ้านไม่ให้เสื่อมสลาย 3) ปัญหาจริยธรรมของหมอพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ในปัจจุบันถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ เพราะ เกิดจากภาวะทางเศรษฐกิจ ความเห็นแก่ตัว บางคนอยากจะเป็นหมอเพราะรายได้ดี แต่ขาดการเรียนรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ประพฤติผิดศีลขาดจิตสำนึกในความเป็นหมอ มีความโลภเห็นแก่ได้

แนวทางแก้ปัญหาจริยธรรมคือ จะต้องขอความร่วมมือทั้งภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนประชาชน ช่วยกันดูแล รักษาภูมิปัญญาอันล้ำค่าของคนไทย อย่าให้คนแอบอ้าง ไปเป็นช่องทางหากินในทางที่ผิดจริยธรรม หมอพื้นบ้านทั้ง 3 ท่าน ได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาจริยธรรมของหมอพื้นบ้าน ดังนี้ 1) พ่อจารย์คำ ชูศรีทอง ยึดหลักการมี สติ และสัมปชัญญะ 2) พ่อจารย์สุด ชำนาญมิ่ง ยึดหลักการมี พรหมวิหาร 4 3) พ่อจารย์พุทธา โพธิ์ชัยหล้า ยึดหลักการไม่มี อคติ 4 เป็นแนวทางเสนอแนะให้หมอพื้นบ้านประพฤติตาม

การรักษาโรคตามแนวทางของหมอพื้นบ้านทั้ง 3 ท่านมีอยู่ 2 แบบ คือ 1) การรักษาโรคแบบดั้งเดิมคือ การรักษาโรคโดยอาศัยความรู้จากตำรา หรือ การเรียนสืบต่อกันมา ซึ่งมีใช้การรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบันเช่น ยาฝน ยาต้ม ยาแช่ 2) การรักษาโรคแบบแพทย์แผนไทยคือ กระบวนการรักษาโรคอาศัยหลักวิชาการ ใช้เครื่องมือทางวิชาการแพทย์ วินิจฉัย และรักษาโรคตามขบวนการ อย่างมีระบบ

คำสำคัญ : จริยธรรม, หมอพื้นบ้าน, การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

Abstract

This thesis mainly focused on the historical background and the significance of the local-herbal-medical doctors and the ethic of local-herbal-medical doctors. The result of the study found that the ethic of that the local-herbal-medical doctors applied in processing their occupation could be divided into three categories. 1. The history of local-herbal-medical doctors was gradually developed in the long history. This medical treatment had a specific method in conveying knowledge by learning by heart. Then, it was written down as a book form. 2. The local-herbal-medical doctors also implemented the Buddhist ethic in agreeable with the diseases such as the three unwholesome, the sublime states of mind, the basis for success, had the ability of the ill-persons to medicine. This led the local-herbal-medical doctors in having well-known frame, and in the other hand, those customers who came to take service also felt safety and trust in being severed. 3. This study found that the ethical problem of the local-herbal-medical doctors was selfishness, due to the situation of economic crisis. Some just wanted to become the local-herbal-medical doctors for earning income, but were lack of moral ethics in this profession.

Nevertheless, the solutions for such ethical problems need a lot of cooperation from all parts of the society. However, the three well-known local-herbal-medical doctors, Mr.Kam Chusrithong, Mr.Suth Chamnamming, Mr.Buddha Bochaila, had suggested that: 1) the local-herbal-medical doctors should hold the Buddhist principle of being mindful, 2) the local-herbal-medical doctors should hold the sublime state of mind, 3) the local-herbal-medical doctors should devoid of bias and negative thought to the customers.

Key words : Ethical, Traditional Doctors, Code of Treatment

บทนำ

มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่ประสบอยู่ทุก ๆ วัน คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ทุก ๆ คนจึงต้องตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ (พระไตรปิฎกฉบับบาลี 18/91/59), (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 18/327/345) แพทย์หรือพยาบาลจึงเป็นบุคคลที่คนในสังคมคิดถึงเป็นลำดับแรกเมื่อยามเจ็บป่วย แพทย์หรือพยาบาลเป็นผู้ที่ทุกๆ คนให้ความเชื่อมั่น ความนับถือ ความไว้วางใจในชีวิต

หมอยาพื้นบ้าน เป็นผู้มีบทบาทและความสำคัญมากในการรักษาโรคของคนในชุมชน เมื่อเจ็บป่วยขึ้นกับสมาชิกในครอบครัวได้ทันที (สวิง บุญเจิม, 2539) ซึ่งการรักษาโรคด้วยสมุนไพรก็หาได้ง่าย เพราะมีปลูกไว้ในบริเวณบ้านใช้เป็นอาหารก็ได้ใช้เป็นยาก็ได้ และหมอยาพื้นบ้านยังเป็นที่ต้องการของประชาชน และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เพราะหมอยาพื้นบ้านมีวิธีการรักษาโรคแบบเป็นกันเองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น ๆ รูปแบบการรักษาไม่ยุ่งยากซับซ้อน เป็นที่ยอมรับของผู้ป่วย (พุทธทาสภิกขุ, 2549) และเป็นที่เชื่อถือของบุคคลทั่วไปในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรปัจจุบันนี้ หมอยาพื้นบ้าน กำลังเป็นที่นิยมของสังคม สืบเนื่องมาจากทางรัฐบาลให้ความสำคัญสนับสนุนในการฟื้นฟูการแพทย์แผนไทย ประชาชนหันมาเรียนวิชาแพทย์แผนไทยมากขึ้น เพราะคิดว่า มีรายได้ดี ทำให้คนที่มาเรียนแพทย์แผนไทย หวังทรัพย์สินเงินทอง จึงทำให้มองไม่เห็นความสำคัญด้านการประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ ทำให้เกิดปัญหาทางจริยธรรมของหมอพื้นบ้านขึ้น พระธรรมปิฎก กล่าวว่า “ การแพทย์ที่มีธุรกิจเป็นฐาน ก้าวตคุณค่าของชีวิตด้วยเงินตรา ส่วนแพทย์ที่มีคุณธรรมเป็นฐาน ก้าวตคุณค่าชีวิตด้วยความเป็นมนุษย์” (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2542) ทำให้เห็นเด่นชัดว่าปัญหาการให้บริการระหว่างคนรวยกับคนจน ปัญหาการรักษาโรค การเลี้ยงโรค สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาทางจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านหมอพื้นบ้านในเขตอำเภอโพธิ์ชัย ปัจจุบันมีจำนวนน้อยลงไปทุกที ที่ยังพบอยู่ส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุ บางท่านอายุถึงร้อยปีก็มี หมอพื้นบ้านเหล่านี้ล้วนเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคอย่างลึกซึ้งซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่ แม้เราจะมีความก้าวหน้าทางการแพทย์ มีโรงพยาบาลสถานพยาบาลที่อำนวยความสะดวกมากขึ้นกว่าเดิม หมอพื้นบ้านก็ยังเป็นทางเลือกในการรักษาของอีกหลายคน แต่ปัจจุบันหมอยาพื้นบ้านยังขาดจริยธรรมอยู่มาก หากผลประโยชน์ให้กับตัวเอง มุ่งหวังแต่อามิสสินจ้าง จนทำให้หมอยาพื้นบ้าน ที่เสียสละอย่าง

แท้จริง ต้องพลอยรับผลของการกระทำที่หมอยาพื้นบ้านชาวจีธรรมทำเอาไว้ด้วย และในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าเราอาจไม่มีหมอยาพื้นบ้านให้เห็นอีกหากไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาสืบต่อมา ชาวจีธรรม หมอพื้นบ้านก็อาจเป็นแค่ตำนานของชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เท่านั้นเอง

จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาปัญหาจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ในทัศนะของหมอยาพื้นบ้านในเขตอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด และการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาประกอบในการรักษาโรค เพื่อเป็นแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมในการรักษาโรคของหมอยาพื้นบ้าน ที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาความรู้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของหมอยาพื้นบ้าน
- 2 เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาด้านจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร
- 3 เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาด้านจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในเขตอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

- 1 กลุ่มเป้าหมาย ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้ให้ข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์ ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงในการให้สัมภาษณ์ข้อมูลด้านสภาพปัญหาจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร กรณีศึกษาหมอยาพื้นบ้านเขตอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ แพทย์ประจำสาธารณสุขอำเภอโพธิ์ชัย จำนวน 2 คน แพทย์ประจำโรงพยาบาล อำเภอโพธิ์ชัย จำนวน 3 คน พระสงฆ์จำนวน 3 รูป หมอยาพื้นบ้านผู้ชายจำนวน 4 คน หมอยาพื้นบ้านผู้ชาย จำนวน 3 คน รวมทั้งหมด 15 คน คือ
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

1.แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

2.กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายวิดีโอ พร้อมทั้งการสังเกตพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องด้วย

3. การสร้างแบบสัมภาษณ์ การสร้างแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามชื่อวัตถุประสงค์สภาพปัญหาจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร กรณีศึกษา : หมอยาพื้นบ้านเขตอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

2. ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ 1 มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

3. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน คือ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ ดร., ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ดร.ประยูร แสงใส พิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม

5. เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบก่อนนำไปเก็บข้อมูล

4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และบุคคลอื่นๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนา กับกลุ่มเป้าหมาย

5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้ การแปลความ การตีความ และนำเสนอข้อมูลโดยการโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายสภาพปัญหาจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร กรณีศึกษา หมอยาพื้นบ้าน เขตอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาวิจัยถึงประเด็นดังต่อไปนี้
 - 1) ความเป็นมาและความสำคัญของหมอยาพื้นบ้าน
 - 2) สภาพและปัญหาด้านจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร
 - 3) แนวทางการแก้ปัญหาด้านจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในเขต อำเภอโศกชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ขอบเขตด้านประชากร ที่ใช้ในการศึกษา คือ หมอยาพื้นบ้านในเขตอำเภอโศกชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ศึกษาค้นคว้าได้กำหนดพื้นที่ในเขตอำเภอโศกชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้า เรื่อง สภาพปัญหาจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรกรณีศึกษา : หมอยาพื้นบ้านเขตอำเภอโศกชัย จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า

1 หมอยาพื้นบ้านมีความเป็นมาที่ยาวนานพร้อมๆ กับการถือกำเนิดมาของมนุษยชาติ แพทย์แผนไทยถือการรักษาโรคโดยอาศัยธรรมชาติบำบัดเช่น สมุนไพร พืชพรรณ ธัญญาหารนำมาประกอบเป็นเภสัชและข้อห้ามต่างๆ ดังนั้นหมอยาพื้นบ้านจึงมีความสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตของคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การรักษาชีวิตมวลมนุษยชาติตั้งแต่เกิด จนกระทั่งถึงวัน ตาย ดังปรากฏในพระคัมภีร์ต่างๆ ว่าด้วยการรักษาโรคที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเป็นระบบ

2 หมอยาพื้นบ้านสามารถนำหลักจริยธรรมที่สอดคล้องกับพุทธจริยธรรม เช่น เบญจศีล เบญจธรรม การกระทำดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ มรรคมีองค์ 8 ประการคือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ และตั้งจิตชอบ พุทธจริยธรรมเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา การประกอบอาชีพหมอยาพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี จึงทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

3 ปัญหาจริยธรรมของหมอยาพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ จากแนวโน้มภาวะทางเศรษฐกิจปัจจุบัน ทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น โดยไม่

คำนึงถึงสังคมส่วนรวม บางคนคิดอยากจะเป็นหมอเพราะรายได้ดี ถ้าคิดอย่างนั้นเพียงแค่คิดก็ผิดจริยธรรมแล้ว และอีกอย่างปัญหาเกิดจากการที่ทางรัฐไม่สนับสนุนอย่างจริงจัง แนวทางที่จะแก้ปัญหายจริยธรรมคือ จะต้องขอความร่วมมือทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ตลอดจนประชาชน เมื่อเห็นว่าสิ่งใดที่ไม่ถูกต้องอย่าไปสนับสนุน เช่น ยาสมุนไพรที่ไม่มีฉลากยากำกับ เป็นต้น

การแก้ปัญหายจริยธรรมของหมอพื้นบ้าน ต้องอาศัยจิตใต้สำนึกของผู้เป็นหมอว่าจะประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมของหมอพื้นบ้านและประยุกต์หลักจริยธรรมทางพุทธศาสนามาใช้อย่างถูกต้องหรือไม่ ถ้าหากว่าประพฤติตามหลักจริยธรรมดังกล่าว ซึ่งประกอบไปด้วยความเมตตา ความเอื้ออาทร ไม่หวังผลกำไรไม่มีผลประโยชน์ด้านธุรกิจมาเกี่ยวข้อง

จากการวิจัยจริยธรรมของหมอพื้นบ้านทั้ง 3 ท่านพบว่าได้ประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมมาประกอบอาชีพในการดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับวัฒนธรรมด้านจารีตประเพณี เช่น พ่อจารย์คำ ชูศรีทอง ประยุกต์พุทธจริยธรรมหมวดธรรมมีอุปการะมาก 2 อย่าง คือ 1) สติ เมื่อมีสติ 2) ปัญญา ความรู้ตัวว่าอะไรถูกอะไรผิด พุทธิ คิตติ ทำดี พุทอย่างมีสติ คิดอย่างมีสติ ทำอย่างมีสติ ก็จะสามารถแก้ปัญหาทุกอย่างได้ เป็นต้น ส่วนพ่อจารย์สุด ชำนาญมิ่ง ท่านประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมหมวดพรหมวิหาร 4 ประการ 1) เมตตา มีความรักใคร่ ปราณนาจะช่วยเหลือทุกๆ คนให้มีความสุข 2) กรุณา มีความสงสาร เต็มใจช่วยเหลือทุกๆ คนในยามเจ็บไข้เพื่อให้หายจากทุกข์คือ โรคที่มาเบียดเบียน 3) มุทิตา มีความพลอยยินดี กับทุกๆ คนที่หายจากความเจ็บไข้ 4) อุเบกขา สามารถทำใจได้ในทุกๆ สถานการณ์ เป็นต้น พ่อจารย์พุทธา โพธิ์ชัยหล้า ท่านประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมหมวดอคติ 4 ประการ 1) เว้นฉันทาคติคือ ไม่ลำเอียงเพราะชอบทำการรักษาโรคเหมือนกันอื่นๆ 2) เว้นโทสาคติ คือ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ยินดีรับรักษาโรคตลอดเวลา 3) เว้นโมหาคติ คือ ไม่ลำเอียงเพราะหลง ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส 4) เว้นภยาคติ คือ ไม่ลำเอียงเพราะกลัว กลัวในที่นี้หมายถึงกลัวอำนาจบาปมีของผู้ที่มารักษาด้วยเลยรับรักษาก่อนคนอื่นจะเห็นได้ว่าหลักพุทธจริยธรรมที่หมอพื้นบ้านนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพสอดคล้องกับหลักจารีตประเพณี ซึ่งถึงแม้ว่าจารีตประเพณีอาจจะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตามแต่สิ่งที่หมอพื้นบ้านประพฤติปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็ด้วยจิตสำนึกของความเป็นหมอพื้นบ้านที่ฝังลึกอยู่ใน

สายเลือด และทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคมอย่างสุดความสามารถ มีความคิดที่สร้างสรรค์ ไม่
กระทำผิดหน้าที่ และต่อสถาบันวิชาชีพที่ตนเองประกอบอยู่ เชิดชูจริยธรรมเหนือสิ่งอื่นใด

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. (2542). *การแพทย์แนวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
สหธรรมิก จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *ศาสนา คือ โรงพยาบาลโลก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร :
ตลาดตาปัดเคชั่น จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500) *พระไตรปิฎกภาษาบาลี.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน.
- _____. *พระไตรปิฎกภาษาไทย (2539) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สรวง บุญเจิม.(2539) *ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน* ยาสมนไพรพื้นบ้าน. อุบลราชธานี :
สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.